

УДК 336

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Рудь І.Ю.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Біловус Т.В.

Академія фінансового управління при Міністерстві фінансів України

У статті досліджено теоретичні аспекти функціонування фінансового посередництва. Проаналізовано чинники, які стримують розвиток посередництва в Україні. Досліджено вітчизняну та зарубіжну класифікацію фінансових посередників. Запропоновано шляхи вдосконалення розвитку фінансового посередництва в Україні. **Ключові слова:** фінансовий посередник, фінансовий ринок, фінансові інститут, банківські фінансові інститути, небанківські фінансові інститути.

Постановка проблеми. Забезпечення економічних відносин між учасниками фінансового ринку відбувається через фінансових посередників, завдяки яким вирішуються проблеми функціонування ринку, а також відбуваються процеси акумуляції, розподілу та перерозподілу вільних фінансових ресурсів. Фінансовий ринок за допомогою фінансових посередників дозволяє забезпечити потреби суспільства та сприяє якісному розвитку економіки, а отже і держави в цілому.

Економічне призначення фінансових посередників полягає в забезпеченні базовим суб'єктам ринку максимально сприятливих умов для їх успішного функціонування. Функціонально фінансові посередники спрямовані не всередину фінансової сфери, не на самих себе, а зовні, на реальну економіку, на підвищення ефективності діяльності її суб'єктів. А тому дана проблематика є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем функціонування фінансових посередників на ринку фінансових послуг присвячені праці вітчизняних науковців, а саме: О. Барановського, Л. Волощенко, Д. Долбневої, Ю. Коваленко, В. Марчук, В. Тропіної, О. Чеберяко та ін. Теоретичним аспектам функціонування фінансових посередників приділили увагу такі зарубіжні вчені як П. Бернстайн, З. Боді, Дж. Ван Хорн, Дж. Вахович, Г. Габбард, Дж. Герлі, Дж. Кейнс,

Р. Лівайн, Р. Родригес, Л. Росс, Дж. Сакс, П. Самуельсон, Дж. Сорос, Дж. Стігліц, С. Фішер та ін. Однак, сутність та механізм фінансового посередництва недостатньо розглянуті у сучасній українській та зарубіжній літературі. За результатами аналізу останніх публікацій можемо стверджувати, що проблемі посередництва та подальшим перспективам його розвитку в Україні не приділено достатньо уваги. Тому ці питання потребують подальших системних досліджень.

Метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів функціонування фінансових посередників, а також причин, що гальмують розвиток фінансового посередництва в Україні та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах фінансові посередники посідають одне з центральних місць на фінансовому ринку. Як показує світова практика, діяльність добре розвинених фінансових посередників і постійне розширення і вдосконалення їх послуг сприяє підвищенню продуктивності економіки. Адже вони здійснюють широкомасштабне інвестування економіки за рахунок переміщення вільних грошових коштів від суб'єктів економіки, які мають їх надлишок і не можуть ефективно їх використати до тих, хто має потребу в них.

Відповідно до розділу 35 ст. 333 Господарського кодексу України, фінансовим посередництвом є діяльність, пов'язана з отриманням та

перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями [1].

Необхідно звернути увагу на визначення фінансового посередництва, яке наводить В. Міловидов. На його думку, фінансове посередництво – це діяльність, яка включає переміщення грошових ресурсів із традиційних чи малоефективних сфер використання в нові, більш ефективні сфери шляхом: залучення нових грошових ресурсів з урахуванням схильності власників заощаджень і створення «вторинних зобов'язань»; інформування інвесторів про методи ефективного використання ресурсів; управління ризиками, які притаманні різним активам; страхування різних видів ризику; спеціалізації операцій [6].

Ю. Гаркуша визначає фінансове посередництво як «опосередковувану діяльність фінансових інститутів щодо ефективного нагромадження, управління та перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг» [2, с. 64].

Коваленко Ю. М. визначає фінансових посередників як депозитних та недепозитних фінансових корпорацій, призначенням яких є ефективне накопичення, управління та перерозподіл фінансових ресурсів шляхом виробництва фінансових послуг [5, с. 38].

Необхідно також прокоментувати визначення фінансового посередництва, яке наводить Д. В. Долбнева. Вона стверджує, що фінансове посередництво – це певний різновид фінансової діяльності банківських і небанківських фінансово-кредитних установ, яка спрямована на залучення і перерозподіл фінансових ресурсів суб'єктами ринку з метою їх ефективного інвестування, на продаж фінансових послуг і продуктів, здійснення операцій із цінними паперами та надання інформаційно-консультативних послуг на основі отриманих дозволів (ліцензій) [3, с. 270].

О. Орлюк та Л. Воронова стверджує, що фінансові посередники – це інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладання мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи [4, с. 82].

Відповідно до українського законодавства фінансове посередництво, як і на більшості ринках розвинених країн, поділяють на два типи: банківське та небанківське фінансове посередництво. Ключова роль у здійсненні посередницької діяльності на ринку фінансових послуг в Україні належить банкам. Небанківські фінансові установи є професійними учасниками ринку фінансових послуг, які, на відміну від банків, спеціалізуються на окремих фінансових послугах, забезпечуючи страхування, кредитування, спільне інвестування, управління активами, посередництво у купівлі-продажі фінансових інструментів, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції тощо. Діяльність небанківських фінансових установ суттєво відрізняється від діяльності банків. Серед основних відмінностей – вузька спеціалізація, реалізація за рахунок неї небанківських послуг (за наявності дозволу держави – окремих банківських), відсутність безпосереднього впливу на формування пропозиції грошей на ринку, а також більший ризик порівняно з операціями банків.

Фінансовий ринок формується з різноманітних каналів, якими грошові кошти переміщуються від кредиторів до позичальників. Такі канали поділяють на дві основні групи: канали прямого фінансування та непрямого фінансування.

При прямому фінансуванні кошти переміщуються безпосередньо від інвесторів до позичальників. Тобто при такому вкладенні коштів інвестори беруть на себе значну частину ризиків і зазнають іноді великих втрат, зумовлених цими ризиками. При непрямому фінансуванні важливу роль у переміщенні коштів від власників до позичальників відіграють фінансові посередники, які забезпечують таке переміщення і зменшують ризики та втрати, пов'язані з інвестуванням.

Фінансові посередники є суб'єктами фінансового ринку. До них відносять фінансові інститути (банки та небанківські інститути) та інфраструктурні учасники (біржі, позабіржові системи, депозитарії), чії функції полягають в акумулюванні коштів фізичних та юридичних осіб і в подальшому їх наданні у розпорядження позичальників на комерційних основах.

Фінансові посередники враховують природу макроекономічних процесів, які відбуваються в країні, та їх взаємодію, і в зв'язку з цим мінімізується ризик втрат від неефективної та некординованої діяльності.

Таким чином, фінансове посередництво полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи. В економічній літературі визначення терміна «фінансові посередники», як правило, збігається з визначенням терміна «фінансові інститути» – фінансові установи, що опосередковують рух коштів від індивідуальних інвесторів до їх кінцевих користувачів, тобто залучаючи та розміщуючи кошти від власного імені. Проаналізуємо різні підходи щодо класифікації фінансового посередництва.

В американській економічній літературі прийнято класифікувати фінансових посередників на три основні групи: депозитні інститути; договірні ощадні інститути; інвестиційні посередники.

Досить системно до класифікації фінансових посередників підійшли теоретик та практик Левченко В.П. і науковець Науменкова С.В. Так, з функціональної точки зору Левченко В.П. розглядає фінансових посередників в розрізі банківського сектору (універсальні та спеціалізовані банки), небанківського кредитного сектору (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, факторингові компанії), страхового сектору (страхові компанії life та non-life, недержавні пенсійні фонди) та інвестиційного сектору (інвестиційні фонди та інвестиційні компанії). Науменкова С.В. на основі поділу ринку фінансових послуг на ринок фінансових послуг банків і небанківських установ, виділяє банківські та небанківські установи. Останні представлені небанківськими кредитними установами (кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, факторингові компанії) та небанківськими фінансовими установами (страхові компанії, інститути спільного інвестування, установи накопичувального пенсійного забезпечення, компанії з довірчого управління).

Але найпоширенішим у вітчизняній літературі є поділ фінансових посередників на дві групи:

банки та небанківські фінансово-кредитні установи, які інколи називають парабанками.

Особливістю діяльності фінансових посередників в Україні наступна: їх діяльність проходить в умовах становлення та постійній мобільності ринкових регуляторів розвитку економіки та фінансового ринку. На сьогоднішньому етапі розвитку посередництво на вітчизняному фінансовому ринку є відсталим. Це зумовлено такими факторами як: нерозвиненість самого фінансового ринку; недосконалість законодавчого регулювання питань фінансового посередництва; відсутність єдиної державної політики щодо розвитку та підтримки даного сектору; нестабільна політична, економічна та фінансова ситуація в Україні упродовж останніх років; малий досвід у фінансових посередників та превалювання власних інтересів над державними; низька конкурентоспроможність; недостатній або й узагалі відсутній рівень інституційної, операційної та фінансової незалежності органів державного регулювання діяльності фінансових посередників.

На ринку фінансових послуг України найбільш розвинуті наступні три компоненти, в межах яких функціонують відповідні фінансові посередники:

1. Ринок банківських послуг, що відповідає кредитному та валютному ринкам. Серед найважливіших завдань – зміцнення банківської системи, подолання розриву між комерційними банками і реальною економікою, залучення банків до реалізації нової економічної стратегії. Це потребує посилення ролі Національного банку України і відчутно підвищує вимоги до нього. Основна увага уряду та НБУ має зосереджуватися на забезпеченні стійкості та надійності банківської системи, посиленні її концентрації, значному розширенні механізмів довгострокового кредитування та інструментарію банківських послуг. Необхідна достатня і надійна правова база діяльності банківських інституцій, посилення конкуренції між ними, удосконалення механізмів банківського нагляду.

2. Ринок інвестиційних послуг, якому відповідає фондовий ринок. Ситуація, що склалася, потребує прискореного утвердження і розширення фондового ринку, підвищення його ролі в залученні інвестицій та перерозподілі капіталу в національній економіці, забезпечення випереджаючого розвитку вторинного ринку й ринку корпоративних цінних паперів, освоєння емісії середньо- і довгострокових цінних паперів цільового інвестиційного призначення. В Україні доцільно розвивати фондовий ринок, бо він допоможе диверсифікувати ризики між банками та інвесторами, що у свою чергу сприятиме зміцненню фінансової системи.

3. Ринок страхових послуг почав розвиватись відносно нещодавно, тому потрібні невідкладні дієві заходи, покликані сприяти розвитку ринку страхових послуг. Це, насамперед, утворення національної системи страхових послуг, яка має стати реальним чинником стабільності та стимулом розвитку підприємництва, здатної забезпечити надійний захист довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для економічного зростання.

В Україні банки вважаються найбільшими і найстарішими фінансовими посередниками. Але

в їхній діяльності існує ряд проблем, які пов'язані з обмеженістю капіталу банків, з нерозвиненістю ринків використання ресурсів, обмеженістю банківського інструментарію тощо.

Серед небанківських фінансових посередників найбільш розвиненими є страхові компанії. Але, на жаль, розвиток страхового ринку в Україні залишає бажати кращого, оскільки він гальмується в результаті таких факторів як: низька платоспроможність населення; низький рівень капіталізації та ліквідності страховиків; нерозвиненість страхування життя та медичного страхування; недовіра до страховиків.

Усі інші фінансові посередники характеризуються значною недорозвиненістю. Для вирішення даної проблеми необхідно:

- розробити нормативно-правові акти, які будуть спрямовані на якісний розвиток посередництва на фінансовому ринку;
- формування сприятливого середовища для розвитку ринку посередницької діяльності;
- здійснення міжнародного співробітництва для обміну досвідом, та виконання відповідних дій на фінансовому ринку України;
- створення такого механізму дії посередницьких структур, що забезпечить збільшення довіри населення до їх діяльності.

Першочерговим завданням держави має бути підтримка розвитку такого фінансового посередництва в Україні, яке сприятиме швидкому, якісному та надійному розвитку фінансового ринку. Заходи розвитку посередницької діяльності на конкретному ринку (банківському, фондовому, страховому тощо) повинні мати системний і цілісний характер.

Розвиток посередників фінансового ринку є необхідною передумовою розвитку інших секторів економіки країни. Наявність ефективних фінансових посередників – банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ сприяє стабільному та прогнозованому розвитку усіх економічних процесів у суспільстві.

Держава в особі уряду має створити тактичну та стратегічну політику розвитку вищезазначених сегментів фінансового ринку.

Розвиваючи фінансовий ринок, необхідно ґрунтуватись на тому, що першочергове значення мають якість і доступність фінансових послуг, а не те хто саме з фінансових посередників їх надає.

Висновок. Таким чином, для розвитку функціонування фінансового посередництва та ринку фінансових послуг в цілому необхідний комплексний підхід, який повинен включати:

- розробку нормативно-правових актів, спрямованих на якісний розвиток посередництва на фінансовому ринку;
- формування сприятливого середовища для розвитку ринку посередницької діяльності, тобто уряд має прийняти дійсно ефективні заходи для усунення наслідків дії фінансової кризи;
- посилення ринкових процесів у регіонах та роль місцевих органів самоврядування у інфраструктурному розвитку фінансового ринку. При цьому слід враховувати соціально-економічний розвиток регіону та якість життя населення у ньому;

– здійснення міжнародного співробітництва для обміну досвідом, та виконання відповідних дій на фінансовому ринку України;

– створення такого механізму дії посередницьких структур, що забезпечить збільшення довіри населення до їх діяльності.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Гаркуша Ю. Теоретико-методологічний розвиток фінансового посередництва / Ю. Гаркуша / Управл. у сфері фінансів, страхув. та кредиту: тези доповіді всеукр. наук.-практ. конф., 8–10 лист. 2007 р. – Л.: В-во Нац. унів. «Львівська політехніка», 2007. – С. 63–66.
3. Долбнєва Д. В. Теоретико-практичні аспекти фінансового посередництва в Україні / Д. В. Долбнєва / Інноваційні економіка. – 2011. – № 6. – С. 270–274.
4. Орлюк О. П. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха / за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 472 с.
5. Тропіна В. Б. Фінансові посередники: основні тенденції розвитку в Україні / В. Б. Тропіна, Л. В. Лисяк / Економічний простір. – 2011. – № 50. – С. 178–184.
6. Чеберяко О. Особливості державного регулювання діяльності фінансових посередників в Україні / О. Чеберяко / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2014. – № 154. – С. 33–39.

Рудь І.Ю.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

Биловус Т.В.

Академия финансового управления при Министерстве финансов Украины

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье исследованы теоретические аспекты функционирования финансового посредничества. Проанализированы факторы, которые сдерживают развитие посредничества в Украине. Исследованы отечественная и зарубежная классификации финансовых посредников. Предложены пути совершенствования развития финансового посредничества в Украине.

Ключевые слова: финансовый посредник, финансовый рынок, финансовый институт, банковские финансовые институты, небанковские финансовые институты.

Rud I.Yu.

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

Bilowus T.V.

Academy of Financial Management under the Ministry of Finance of Ukraine

FEATURES OF FUNCTIONING OF FINANCIAL INTERMEDIATION: THEORETICAL ASPECT

Summary

The article studies theoretical aspects of the functioning of financial intermediation. Analyzed the factors that hinder the development of mediation in Ukraine. Researched domestic and foreign classification of financial intermediaries. Suggested ways of improving the development of financial intermediation in Ukraine.

Keywords: financial intermediary, financial market, financial institution, banking financial institutions, non-Bank financial institutions.